

Deze tekst is gepubliceerd als Steyaert, J., & Harris, K. (2006). Een beetje respect graag. *Alert*, 32(3), 81-93.

Reacties welkom op J.Steyaert@fontys.nl

Een beetje respect graag!

Jan Steyaert¹ & Kevin Harris²
mei 2006

Sinds 9/11, Bali, Madrid en Londen staat internationaal terrorisme hoog op de agenda's. De traditionele blik van veiligheidsdeskundigen op misdaden verschuift zo naar hogere niveaus op het geweldscontinuüm. Maar tegelijk zien we die blik ook afdwalen naar de allerlaagste niveaus van datzelfde geweldscontinuüm, naar het snijvlak tussen geweld en asociaal gedrag. Is dat terecht of een voorbeeld van een al te beleidshongerige overheid?

Laten we starten met een kleine denkoefening. Wat was de laatste keer dat je last had van het gedrag van iemand anders? Iemand die in de winkel of bank zijn beurt niet afwachtte, dollende leerlingen na school op de bus, rokers in een restaurant, geluid van muziek of verbouwingen op je rustige middag, ... of nog andere vormen van frequent voorkomend maar onplezierig gedrag. En wanneer was de laatste keer dat je iemand aansprak op de overlast van diens gedrag, of dat je zelf aangesproken werd op je eigen gedrag?

Mijn hypothese (en eigen ervaring) is dat er op de eerste vraag allerlei herinneringen naar voor komen over kleine irritaties uit het recente verleden, maar dat het antwoord op de tweede vraag moeilijker te vinden is en leidt tot minder en oudere herinneringen.

We zijn het verleerd om elkaar aan te spreken op gedrag in de publieke ruimte. Dat heeft misschien te maken met de angst voor zinloos geweld, maar ook met de loskoppeling van onze sociale netwerken van onze woonplaats. We kennen dikwijls de burgers niet die zich asociaal gedragen, noch hun achtergrond. De keren dat het desondanks toch gebeurt, is het een weinig vriendelijke noch constructieve gebeurtenis. We besteden dat liever uit aan de overheid, die dan minimale verwachtingen formuleert zoals Nederlands kunnen spreken. En er een commissie van wijzen voor aan het werk zet. Enkele weken geleden presenteerden die hun resultaten aan het Vlaamse Parlement.

In deze nieuwe 'gluren bij de burens' kijken we hoe onze buurlanden omgaan met deze materie. Ook daar staat immers het klein onderhoud van sociale gedragsregels op de agenda. We kijken hoe dat er in Groot-Brittannië aan toegaat, waar 'respect' het nieuwste toverwoord is. En we kijken wat onze noorderburen doen, waar 'waarden en normen' de lijfspreuk van de kabinetten Balkenende zijn.

De Britse respect-agenda

¹ Jan Steyaert woont in Antwerpen maar werkt in Nederland (als lector bij de Fontys Hogeschool Sociale Studies in Eindhoven) en in Groot-Brittannië (als research fellow aan de University of Bath). Hij is bereikbaar via jan@steyaert.org

² Kevin Harris is zelfstandig Brits opbouwwerker. Voordien werkte hij 25 jaar voor Community Development Foundation. Meer over zijn werk is te vinden op www.local-level.org.uk

John Sentamu, de aartsbisschop van York, hield op 1 mei 2006 op een congres een pleidooi voor meer tolerantie ten opzichte van de 'hoodie generation', jongeren die gekenmerkt worden door hun kledij van sweater met kap en daaronder nog een baseballpetje. Volgens sommigen is deze kleding zo gekozen om herkenning op veiligheidscamera's te vermijden. Dan lijkt het ook logisch te veronderstellen dat deze jongeren alleen uit zijn op baldadigheden en criminaliteit. Het Bluewater winkelcentrum in Kent heeft ze alvast een toegangsverbod gegeven, en kreeg daarvoor steun van vice-eerste minister John Prescott.

Dit voorval komt er amper vier maanden nadat de Britse regering het 'respect action plan' lanceerde. Eerder was er al een 'respect task force' opgericht, met behoorlijke budgetten en invloed. In de analyse van de regering Blair is er sinds hun aantreden in 1997 veel beleid gevoerd op verbetering van de publieke dienstverlening en toename van tewerkstelling. Op die punten is veel bereikt. Toch blijft de burger zitten met een gevoel van onbehagen: "yet the public say that low level crime, anti social behaviour and disrespect are the issues that are the most important to communities locally." (Respect action plan, p. 5). Bij de lokale verkiezingen van begin mei 2006 was er zelfs een nieuwe politieke partij ('Mum's army', parodie op de populaire televisieserie 'Dad's army') met als enige aandachtspunt het terugdringen van asociaal gedrag.

Hoewel de grote meerderheid van de bevolking zeer eenvoudig een omschrijving kan geven van wat respect inhoudt, en er ook wel achterstaat, is er ook een gedeelde bekommernis dat het opbrengen van respect en het naleven van sociale gedragsregels in het publieke domein ernstig onder druk staan. Het gaat om relatief eenvoudige dingen, zoals maar wat rondhangen op straat en onveiligheidsgevoelens vergroten, luide muziek 's morgens vroeg, zwerfvuil achterlaten, intimiderende houding aannemen, graffiti, ... Nog niemand is er aan dood gegaan, maar de irritatie zit hoog.

De beleidsagenda van de overheid wordt daarom uitgebreid met een minder klassiek thema als respect in de samenleving. Dat thema wordt wel expliciet gekoppeld aan sociale uitsluiting. Men wil op zoek naar de oorzaken van anti-sociaal gedrag, naar de 'engines of bad behaviour'. Die zitten deels in sociaal-economische achterstand op buurtniveau, waar zwakkere sociale netwerken niet langer een kader vormen voor informele sociale controle op normoverschrijdend gedrag. Ook speelt het zwakker worden van traditionele opvoedingskaders als het gezin en school: "The loss of respect in our society has a simple cause, which is that respect is no longer taught." (Roger Scruton in een BBC interview, januari 2006). Daarom zit er in het 'respect action plan' ook aandacht voor opvoedingsondersteuning en het verminderen van spijbelgedrag.

Anderen geven dan weer aan dat niet zozeer het gedrag van burgers leidt tot erosie van respect, maar de manier waarop publieke en private dienstverleners hun klanten behandelen. Dat zegt onder meer Richard Sennett in een BBC interview, januari 2006: "This Whitehall project is just the wrong end of the telescope. The issue isn't how individuals can behave better but how institutions can behave better." Eerder schreef hij een biografische schets over het belang van respect als brandstof voor maatschappelijke ontwikkeling (Sennett, 2003). Beiden delen de vooronderstelling dat er een feitelijke ontwikkeling is naar asocialer gedrag, naar slechtere manieren. Dat is een behoorlijk subjectieve inschatting van de realiteit bij gebrek aan onderzoeksmateriaal dat toelaat te bevestigen of ontkennen of dit het geval is. We moeten het hebben van gekleurde herinneringen van de oudere generatie en onze eigen mening: "There is no satisfactory answer to the question 'are people behaving worse?' because there is no baseline apart from the perennial vision of the past, within the lifetime of older member of the community, when things were different and people had more respect for each other." (Burney, 2005, p. 45). De dingen die dan wel gemeten worden, zoals moord, laten de afgelopen decennia een toename zien. Maar ook die is erg relatief. Een wat langer tijdsperspectief laat zien dat de kans met moord geconfronteerd te worden met een factor 100

is afgenomen tussen 1500 en 1950 (Eisner, 2001). De toename sindsdien is marginaal in het licht van de eerder behaalde winst.

Voorgeschiedenis

Toen Tony Blair met zijn Labour partij in 1997 een overweldigende overwinning behaalde en John Major uit Downing Street 10 verjoeg, veranderden niet alleen de personen maar ook het beleid. Waar Major in het kielzog van Thatcher nog uit was op het verkleinen van de publieke sector, investeerde Blair er veel in: “in 1997 public services looked worn and shabby, private affluence, public squalor indeed. It was labour’s mission to prove that Money could bind the welfare state into the twenty-first-century future.” (Toynbee & Walker, 2005, p. 4). De agenda van ‘new labour’ bleef echter niet beperkt tot een revitalisering van onderwijs, zorg en sociale dienstverlening. Ook de burger werd in zijn verschillende rollen aangesproken op zijn bijdrage aan de samenleving. Daartoe behoorden de ambitieuze plannen rond ‘neighbourhood renewal’ en de ‘civil renewal agenda’ onder leiding van de blinde minister David Blunkett. De regering Blair was ook erg gericht op kleine criminaliteit. Achterstandswijken werden niet alleen geplaagd door sociaal-economische achterstand, maar ook door storend gedrag. Dit was ook de periode waarin in de Verenigde Staten de ‘broken window theorie’ geformuleerd werd: als je toestaat dat er in een leegstaand gebouw één raam gebroken blijft, heb je snel geen enkele ongebroken ruit meer. Snel ingrijpen bij kleine overlast werkt preventief (Kelling & Coles, 1996). Rudolph Giuliani, burgemeester van New York, begreep de boodschap en voerde met succes zijn ‘zero tolerance’ beleid in. De achterliggende analyse was niet alleen dat kleine verwaarlozing de eerste stap op een hellend vlak naar criminaliteit vormt, maar ook dat kleine verwaarlozing en asociaal gedrag ervaren worden als sterke risicofactoren van criminaliteit en zo de basis vormen voor subjectieve onveiligheidsgevoelens. Het belang van die factor is zelfs sterker dan de feitelijke criminaliteit (Burney, 2005).

Als belangrijkste instrument om asociaal gedrag tegen te gaan ontwikkelde de regering Blair de ‘anti-social behavior orders’ of ASBO’s. Die maatregel kwam beschikbaar vanaf april 1999 via de Crime and Disorder Act uit 1998. In de periode tot maart 2006 is er 7,356 keer gebruik van gemaakt. In een ASBO bepaalt een rechtbank welk asociaal gedrag een bepaalde burger niet meer mag vertonen en welke straf er gekoppeld wordt aan het negeren van die afspraken. Er bestaat ook een informele versie van de ASBO, te weten de ‘acceptable behaviour contract’ of ABC. Beide zijn gericht op burgers, en niet op organisaties. In dat opzicht vormen ASBO’s en het recente ‘respect action plan’ twee elkaar aanvullende instrumenten op het terrein van waarden en normen.

Over de vraag of ASBO’s resultaat bereiken, bestaat veel onenigheid. Terwijl de regering enthousiast is over de resultaten verwijzen anderen naar het gevaar op stigmatisering en selectieve aandacht. Er is immers onevenredig veel aandacht voor gedrag in interpersoonlijke contacten, terwijl witteboorden criminaliteit, exuberante vergoedingen van topmanagers en racisme vanuit bedrijven nauwelijks wordt aangepakt (Harris, 2006 (forthcoming)). Een ander bezwaar dat tegen ASBO’s geformuleerd wordt, is dat ze asociaal gedrag criminaliseren dat anders nooit zware straffen zou opleveren en niet eens via het strafrecht geregeld is. Zo kregen twee broers vorige maand een ASBO met twee jaar gevangenisstraf als ze niet ophielden hun identiteit te verbergen op straat met een ‘hoodie’ en sjaals. Klinkt kleinzerig, maar de lokale gemeenschap stelt daar tegenover dat de broers al jaren zorgen voor onveiligheidsgevoelens in de wijk, onder meer door pesterig gedrag en hun kleding en pitbull. De Britse pers maakt er vooral een wedstrijdje van uitvoerig te berichten over de meest vreemde ASBO’s, zoals de vrouw die gevangenis riskeert als ze nog eens in kanalen of rivieren springt. Haar regelmatige zelfmoordpogingen bezorgen de hulpdiensten te veel werk. Of de oudere terminale kankerpatiënt die geen duiven meer mag voederen omdat de burens last

hebben van vogelpoep en lawaai. Klinkt belachelijk, maar wie wil continu zo'n honderd duiven aan zijn voordeur?

De boodschap is telkens duidelijk: wie gedrag vertoont dat overlast bezorgt aan andere burgers zal daarop aangesproken worden en moet zijn gedrag aanpassen, anders riskeert men straffen. Als bemiddelingspogingen niet werken staat er nu een stok achter de deur, ook als het storend gedrag zelf niet in het strafrecht vermeld staat.

Uitwerking

Met ASBO's zijn nu al enige ervaringen opgedaan. Zover is het nog niet met het 'respect action plan'. Momenteel is er slechts een aanzet tot uitwerking in een samenwerking met alle eerste klasse voetbalploegen onder de naam Kickz. Die ploegen ondersteunen het 'respect action plan' en gaan in hun activiteiten met name risicojongeren een grotere rol en kans geven. Ze gaan de positie van profvoetballers en een eerste klasse ploeg als rolmodel inzetten om anti-sociaal gedrag te vermijden. De populariteit van voetbal wordt gebruikt als kader om jongeren sociale vaardigheden te leren die ze elders niet of onvoldoende verwerven.

Als tweede uitwerking loop er sinds midden april 2006 een consultatieronde over respect in sociale huisvesting. Het gaat om een voorstel tot gedragsvoorschriften voor sociale huisvestingsmaatschappijen ('social landlords'). Op basis van de reacties op het huidige voorstel wordt een herwerkte versie gemaakt, waaraan huisvestingsmaatschappijen zich dan kunnen verbinden. Deze respect-code wordt op die manier een soort kwaliteitskenmerk dat door overheid en huisvestingsmaatschappijen afgesproken wordt. Belangrijkste daarin is dat de huisvestingsmaatschappijen hun sociale verantwoordelijkheid (her)bevestigen en aangeven er ook op afgerekend te willen worden door hun huurders en de toezichthouders. Hun taak blijft niet langer beperkt tot wat haak- en muurvast zit, de fysieke infrastructuur, maar omvat ook verantwoordelijkheid voor de sociale infrastructuur: "In signing the Respect Standard you are making a visible commitment to your tenants, residents and other interested parties. You are committing to doing all you reasonably can to provide excellent services to tackle anti-social behaviour and deliver respect through your housing management role and broader involvement in neighbourhood management." (Office of the Deputy Prime Minister, 2006, p. 10).

Deze respect-code is erg preventief van karakter en geschreven vanuit de semi-publieke dienstverlener. Stevige kwaliteit in dienstverlening en het actief betrekken van huurders/burgers bij de werking van huisvestingsmaatschappijen moeten anti-sociaal gedrag indammen. Over verplichtingen voor huurders (zoals de taal van het land leren als bijdrage aan de leefbaarheid, cf. onze nieuwe Vlaamse wooncode) is niets opgenomen. Ook over repressieve maatregelen, zoals een tijdelijke voorwaardelijk huurcontract, is niets opgenomen. Deels zijn die wel mogelijk binnen het instrumentarium van de ASBO's. Eerder was er ook een voorstel om huursubsidie afhankelijk te maken van afwezigheid van anti-sociaal gedrag, maar dat heeft nooit voldoende politiek draagvlak gekregen.

Voor verdere uitwerkingen van het 'respect action plan' alsook voor de effectiviteit van de ingezette interventies en de relatie met ASBO's is het te vroeg dag. Pas over enkele jaren zullen we kunnen terugblikken op aanpak en resultaten om onderscheid te maken tussen succesvolle en nutteloze sociale interventies.

De Nederlandse waarden en normen

Vorige maand nam minister Rita Verdonk het eerste exemplaar van het boek 'Hoe hoort het eigenlijk ... in Nederland' in ontvangst. Het is bedoeld om gebruikt te worden bij inburgering, en vertelt over de dagelijkse normen en waarden in Nederland (Snel & van der

Zaag, 2006). Daar staat dan bv. in dat op een verjaardag alle leden van het gezin worden gefeliciteerd, dus niet alleen de jarige (p. 78) en Nederlanders er geen moeite mee hebben om de gesprekspartner te vertellen dat die ongelijk heeft (p. 181). Een soort gebruikshandleiding bij Nederlanders dus.

Maar de respect-agenda gaat in Nederland veel verder. Balkenende was nog maar net Minister-President toen hij onder verwijzing naar de Noorse commissie over waarden en normen opriep tot een vergelijkbaar initiatief in Nederland: “De discussie over waarden en normen moet terugkeren in het centrum van de politieke en maatschappelijke arena.” (augustus 2002). Algemeen wordt de analyse gedeeld dat een assertieve levensstijl en toegenomen mondigheid doorgeslagen is in hufterigheid. De overheid moet zich daarom niet beperken tot een sociaal-economisch beleid, maar zich ook actief inlaten met ethiek, met normen en waarden.

De voorgestelde commissie is er niet gekomen, een maatschappelijk debat over waarden en normen wel. Dat verliep zowel via traditionele media als nieuwe media (www.16miljoenmensen.nl). Ook de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (WRR) ging stevig aan de slag met de vraag hoe het zit met normen en waarden in de Nederlandse samenleving en wat de overheid daar in mag en kan betekenen (de Beer & Schuyt, 2004; van den Brink, 2004; WRR, 2003).

Vergelijkbaar met het nu door de commissie Bossuyt gehanteerde onderscheid tussen juridische normen en sociale gedragsregels stelde de WRR een continuüm van normoverschrijdend gedrag voor. Die begint bij onprettig gedrag en gaat over onbehoorlijk en onduldbaar tot onwettig gedrag. In die verschuiving zit ook een transitie van sociale informele normen naar wettelijke formele normen. Er is ook een transitie van diversiteit naar uniformiteit in te zien. Wat onprettig gedrag is, verschilt sterk van persoon tot persoon. De een vindt het onprettig als andere treinreizigers mobiel bellen, de ander maakt er geen punt van. Bij onbehoorlijk gedrag is die diversiteit al minder, want wie vindt het fijn rond te wandelen in een straat met zwerfvuil of verbaal bedreigd te worden? Bij onwettig gedrag is er uniformiteit, afgedwongen door politie en rechterlijke macht. Het is zaak een goede balans te vinden tussen die diversiteit en uniformiteit. Gedoogbeleid of –gedrag vergroot de diversiteit, een cultuurpessimist als Dalrymple wil dan weer liever veel minder diversiteit, zelfs waar het gaat om informele sociale normen (Dalrymple, 2005).

Op basis van onderzoek dat het Sociaal Cultureel Planbureau vanaf 1970 deed, is af te leiden dat de Nederlanders de afgelopen dertig jaar een duidelijker beeld hebben over welke waarden en normen belangrijk zijn, ook in de sociale informele sfeer, maar erg pessimistisch zijn over de feitelijke naleving daarvan (WRR, 2003, hoofdstuk 3). De verwachtingen zijn dus duidelijker en hoger geworden, en er is zeker geen sprake van normvervaging of verloedering (van den Brink, 2004). Er is eerder sprake van een ‘proces van normatieve ophoging’ dat leidt tot een hoge streven dat zichzelf frustreert. “Grote en toenemende zorgen over waarden en normen blijken samen te gaan met afnemende onzekerheid over wat die waarden en normen zijn.” (de Beer, 2004, p. 237).

Hogere en duidelijkere normen is één aspect, ontwikkelingen in feitelijk gedrag een ander aspect. Is gedrag zoveel verslechterd de afgelopen decennia? Zijn we nu zoveel hufteriger dan vijftig of honderd jaar geleden?

Het lastige is dat de normoverschrijdingen waar we het over hebben (spuwen op straat, hondendrol, ...) onder de radar van onderzoek zit en via statistieken niet in beeld komt. Dat maakt het moeilijk om uitspraken te doen over het al dan niet frequenter voorkomen van dit soort gedrag. Analyse van meerdere jaren van de veiligheidsmonitor over overlastervaringen laten alvast geen duidelijk beeld zien en geven zeker geen aanleiding om te spreken van een

toename van storend gedrag. Wellicht dat de verhoogde aandacht van de media voor overlast en enkele sensationele programma's (zoals 'de Tokkies' of 'Probleemwijken') een verklaring vormen voor de desondanks verhoogde gevoeligheid (de Beer, 2004).

Of nu gedrag slechter wordt of de verwachtingen hoger, blijft dat de toegenomen spanning tussen beide leidt tot het bestrijden van overlast als overheidsopgave. De WRR omschrijft de taak van de overheid op dit terrein als het tegengaan van wettelijk normoverschrijdend gedrag, het garanderen van de waarden van een open samenleving en democratische rechtsstaat en het ondersteunen van de publieke moraal. Het 'beheer' van sociale normen is dus geen taak van de overheid, maar van burgers onderling. Van den Brink hanteert daarvoor de term 'beschavingsoffensief'. Dat leidde onder meer tot een mediacampagne tegen het 'korte lontje' en voor meer tolerantie.

Anderen zien een belangrijke rol weggelegd voor het onderwijs, en pleiten voor een democratisch-pedagogisch offensief (De Winter, 2004). Socialisatieprocessen richten zich nu teveel op het individuele belang, en verwaarlozen het publieke belang. Juist de waarden en normen van een democratische samenleving betrekken in het opgroeien is geen vrije keuze van individuele burgers, maar iets waar de samenleving (lees: overheid, lees: onderwijs) zich mee moet bemoeien. De democratie reproduceert zich immers niet zomaar.

Burgerschapsvorming via onder meer onderwijs moet de fundamenteën van de huidige en toekomstige democratie veilig stellen. Via een project als 'de vreedzame school' kan bijvoorbeeld al op de basisschool de waarde van conflicthantering en respect voor elkaars belangen aangeleerd worden.

Aan de slag

Ook in Nederland zit er een handelingskant aan de zoektocht naar modernisering van normen en waarden. Anders dan de Britse ASBO's (die sommige Nederlandse politici graag zouden importeren) is de meest opvallende sociale interventie het werken met zogenaamde straat- of stadsetiquettes. Die methode is oorspronkelijk ontstaan in Rotterdam (Diekstra, 2001, 2004), waar het uitwerken van gedragsregels in het kader van jeugdbeleid tot de vraag leidde waarom geen gedragsregels voor alle burgers uit te werken. Toenmalig GroenLinks wethouder Herman Meijer nam die oproep over. In essentie gaat een straatetiquette om het door bewoners zelf laten formuleren van omgangsregels voor de publieke ruimte. Daar hoort bij zelf toezien op de naleving van de regels. De overheid is dus geen bemoeial die wettelijke legale normen gaat verfijnen tot op het niveau van dagelijkse omgang, maar is wel ondersteunend aanwezig. Daarbij gaat het om "het in de media brengen van het onderwerp, het opsporen van bestaande (stads)etiquettes en het steunen van door burgers gewenste etiquette-experimenten." (Diekstra, 2001, p. 103). Deze manier van aanpak verschilt van de eerder dit jaar voorgestelde Rotterdamse burgerschapscode. Ook daar gaat het om gedragsregels (zoals 'gebruik Nederlands als gemeenschappelijke taal' en 'behandel homoseksuelen gelijk met heteroseksuelen en met respect') om deze zijn door het college van Burgemeester en wethouders opgesteld zonder inspraak van burgers.

Ondertussen bestaan er ook stads- en straatetiquettes in andere Nederlandse plaatsen. Zo zijn er de tien gouden stadsregels van Gouda, de Maassluisse handreikingen, het mEdeburgerschap uit Ede en straatregeliniciatieven in onder meer Amsterdam, Delft en Almere.

<<zijn er Vlaamse voorbeelden??>>

Wat leert dit voyeurisme ons?

Respect en anti-sociaal gedrag staan zowel in Vlaanderen als bij de burens op de agenda. Dat is vreemd, want er zijn blijkbaar geen onderzoeksgegevens om de hypothese van toenemend asociaal gedrag of normoverschrijdend gedrag te bevestigen noch te ontkennen. En wat er wel

aan cijfers verzameld kan worden, wijst eerder op een lagere pijndrempel ten aanzien van asociaal gedrag dan echte verruwing van de omgangsvormen. In dat perspectief is verhoogde aandacht voor sociaal gedrag een verdere verfijning van de zeden, eerder dan een strijd tegen teloorgang van de beschaving. Niet minder boeiend, maar wel een positievere agenda.

Voor de sociale sector liggen er binnen die agenda twee uitdagingen. Enerzijds is het belangrijk in contacten met burgers respect een belangrijk onderdeel van communicatie te maken. Sennett wees al op het belang van respect als kritische succesfactor van sociale interventies (Sennett, 2003). Dat geldt voor veel sectoren van de publieke sector, een leerkracht of arts die een beetje respect toont voor zijn leerlingen/patiënten wordt meer gewaardeerd en bereikt meer. Anderzijds kan de sector bijdragen aan het vergroten van respect tussen burgers onderling. Het opbouwwerk is alvast niet vreemd van respect als doelstelling van hun sociale interventies, al worden daarvoor eerder begrippen als verdraagzaamheid en tolerantie gebruikt. Weten hoe andere landen omgaan met beide uitdagingen is leuk, maar kunnen we er ook iets leren? Wat levert ons dit professioneel voyeurisme op in termen van inspiratie en alternatief beleid?

Een eerste observatie is dat we niet alleen in Vlaanderen met het probleem bezig zijn, dat het op andere plaatsen net zo'n prominente plaats op de agenda heeft. Dat hoeft niet te verwonderen, 'onderhandelen' over gedragsregels is van alle tijden. Zo zijn er de prachtige historische voorbeelden van Norbert Elias, ondermeer over het ontstaan van de gedragsregels rond eten met mes en vork of spuwen en neussnuiten (Elias, 1982 (oorspronkelijke uitgave 1939)). En in het recente verleden hebben nieuwe ontwikkelingen geleid tot nieuwe gedragsregels. Denk aan de Netiquette over respect voor elkaar in cyberspace, of de gedragsregels rond mountainbikes (alleen op uitgestippelde routes, geen afval achterlaten, andere gebruikers respecteren, ...). Normen en waarden zijn tijd- en contextafhankelijk, en dus een 'bewegend doel'. Het is niet verwonderlijk dat verkleuring van de samenleving leidt tot klein onderhoud van gedragsregels, het is wel verwonderlijk dat het zo laat pas op een enigszins gestructureerde en expliciete wijze gebeurt.

Een tweede observatie kan gemaakt worden bij zowel Nederland, Groot Brittannië als Vlaanderen. In de drie gevallen gaat het om normen en waarden in het publieke domein, in interpersoonlijke contacten. Uit veiligheidsmonitors blijkt evenwel dat de grootste irritatie ontstaat uit gedrag in het verkeer, met name ongepaste snelheid en agressief rijgedrag. Dat is niet vreemd, want verkeer neemt een steeds groter aandeel in van onze publieke ruimte, zowel in termen van fysieke infrastructuur als van tijdsbesteding. Hondenpoep scoort ook erg hoog op de irritatie-index, hoewel dat in de meest recente Vlaamse veiligheidsmonitors niet meer opgenomen wordt in de vragenlijst. De irritatie over gedrag strekt zich dus blijkbaar niet over de volledige bandbreedte van ons gedrag, maar zit vooral in ons gedrag als verkeersdeelnemers en hondenbezitters. Is er dan sprake van beleidsbijziendheid? Waarom worden de oplossingen dan ook niet vooral in die hoek gezocht? Alle verkeersremmende maatregelen (verkeersdrempels, onbemande camera's) zijn blijkbaar niet voldoende. Misschien moeten we een houdbaarheidsdatum op het rijbewijs invoeren, en dat nietig verklaren na bijvoorbeeld 10 jaar of x aantal strafpunten.

Er is tussen de drie landen wel verschil inzake reikwijdte van de gedragsregels in termen van voor wie ze relevant zijn. Anders dan bij de Nederlandse en Britse ontwikkelingen lijkt de Vlaamse zoektocht naar gemoderniseerde gedragsregels zich voornamelijk te richten op inburgering. De resultaten van de commissie Bossuyt zullen gebruikt worden door het Vlaams minderhedencentrum om het handboek voor inburgering te actualiseren. De commissie heet dan ook officieel de commissie "ter invulling van de cursus maatschappelijke oriëntatie". Alsof we alleen last hebben van het gedrag van de jaarlijks ongeveer 28.000 nieuwkomers in

Vlaanderen. Dat lijkt ons dus niet. Het zou nuttiger zijn de discussie te verbreden en iedere burger kennis te laten nemen van dit denken over gedragsregels. Nu lijken we die uitbreiding alleen te doen voor kleine gerichte en politionele acties, zoals Antwerpen met de geslaagde 'ieder kakje in zijn zakje' campagne of Mechelen met de overlasttaks.

Tenslotte valt op dat de Vlaamse en Britse aanpak wel erg top-down zijn. Een beperkt groepje mensen gaat er eens voor zitten en vertelt dan alle anderen hoe we ons tegenover elkaar horen te gedragen. Waarom dat niet vervangen of aanvullen met de bottom-up benadering zoals van de straatetiquettes? Het Nederlandse sociale beleid van de afgelopen jaren gaat dan wel geen schoonheidsprijzen krijgen, maar in deze specifieke methode werkt toch hun voorkeur door voor 'het brede maatschappelijke debat' en overleg. Wel zo passend bij een democratische samenleving.

Verwijzingen

- Vlaamse rapport over normen en waarden @ www.inburgering.be
- Britse regering over respect @ www.respect.gov.uk
- Nederlandse regering en burgers over respect @ www.16miljoenmensen.nl
- Netiquette @ www.surfkit.nl/info/netiquette

Burney, E. (2005). *Making people behave: Anti-social behaviour, politics and policy*. Cullompton: Willan publishing.

Dalrymple, T. (2005). *Beschaving, of wat ervan over is*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.

de Beer, P. (2004). Normvervaging in nederland: Perceptie of realiteit. *Sociologische Gids*, 51, 236-247.

de Beer, P., & Schuyt, K. (2004). *Bijdragen aan normen en waarden*. Amsterdam: Amsterdam university press.

De Winter, M. (2004). *Opvoeding, onderwijs en jeugdbeleid in het algemeen belang, de noodzaak van een democratisch-pedagogisch offensief*. den Haag: WRR.

Diekstra, R. (2001). Stadsetiquette: Aansprekend gedrag in de publieke ruimte. In R. Hortulanus (Ed.), *Jong geleerd, oud gedaan* (pp. 91-111). Amsterdam: Elsevier.

Diekstra, R. (2004). Stadsetiquette: Over waarden, normen en collectieve zelfredzaamheid van burgers. In P. de Beer & K. Schuyt (Eds.), *Bijdragen aan normen en waarden* (pp. 107-135). Amsterdam: Amsterdam university press.

Eisner, M. (2001). Modernization, self-control and lethal violence. The long-term dynamics of european homicide rates in theoretical perspective. *British journal of criminology*, 41(4), 618-638.

Elias, N. (1982 (oorspronkelijke uitgave 1939)). *Het civilisatieproces: Sociogenetische en psychogenetische onderzoeken*. Utrecht: Het spectrum.

Harris, K. (Ed.). (2006 (forthcoming)). *Respect in the neighbourhood: How neighbours influence each others' behaviour*. London: Russell house.

Kelling, G. L., & Coles, C. M. (1996). *Fixing broken windows: Restoring order and reducing crime in our communities*. New York: Martin Kessler Books.

Office of the Deputy Prime Minister. (2006). *A respect standard for housing management, consultation paper*. London.

Sennett, R. (2003). *Respect in a world of inequality*. New York: W.W. Norton.

Snel, K., & van der Zaag, J. (2006). *Hoe hoort het eigenlijk... in nederland?* Haarlem: Becht.

Toynbee, P., & Walker, D. (2005). *Better or worse? Has labour delivered?* London: Bloomsbury.

van den Brink, G. (2004). *Schets van een beschavingsoffensief: Over normen, normaliteit en normalisatie in nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

WRR. (2003). *Waarden, normen en de last van het gedrag*. Amsterdam: Amsterdam university press.